

Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності

Ірина Рилова

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності, Сумський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, м. Суми, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0009-0002-1270-4788>, e-mail: ira.rylova1976@gmail.com

У тезах розглянуто дворівневу систему регулювання, що містить Закон України «Про судову експертизу» як базовий нормативний акт, а також підзаконні акти (накази Міністерства юстиції), які деталізують процедури, вимоги до кваліфікації експертів та порядок проведення досліджень.

Ключові слова: регулювання; закон; наказ; судово-експертна діяльність; постанова; висновок експерта.

Regulatory and Legal Regulation of Forensic Expertise

Iryna Rylova

The theses consider a two-level regulatory system that includes the Law of Ukraine «On Forensic Expertise» as the basic regulatory act, as well as subordinate legislation (orders of the Ministry of Justice) that detail procedures, requirements for the qualifications of experts, and the procedure for conducting research.

Keywords: regulation; law; order; forensic expertise; resolution; expert opinion.

Нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності — це сукупність правових норм, що визначають порядок, принципи та вимоги до проведення судових експертиз. Це регулювання має ключове значення для забезпечення об'єктивності, незалежності та достовірності експертних висновків, які слугують важливим джерелом доказів у судовому процесі.

Система нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні складається з кількох рівнів.

Закони: Закон України «Про судову експертизу». Він визначає загальні засади діяльності, права й обов'язки експерта, види експертиз та вимоги до суб'єктів експертної діяльності.

Також значну роль відіграють процесуальні кодекси, які деталізують процедуру призначення експертиз та застосування їхніх результатів.

Підзаконні акти: до них належать постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства юстиції України та інших відомств. Ці документи конкретизують положення законів, наприклад, регламентують порядок ведення Державного реєстру атестованих судових експертів, затверджують інструкції про проведення експертиз, регулюють питання атестації та кваліфікації експертів.

Належне нормативно-правове регулювання є фундаментом для незалежності судового експерта від тиску з боку учасників процесу. Воно ви-

значає однакові стандарти для всіх експертів, що гарантує високу якість досліджень та їхню допустимість як доказів у суді. Отже, ця система сприяє ефективному та справедливому правосуддю.

Закон України «Про судову експертизу» є основним нормативно-правовим актом, що регулює судово-експертну діяльність в Україні. Він визначає правові, організаційні та фінансові засади цієї діяльності, забезпечуючи її незалежність, кваліфікованість та об'єктивність. Основна мета Закону — забезпечити правосуддя достовірними, науково обґрунтованими висновками, які допомагають встановити істину у справі [1].

Закон має велике значення для всієї правової системи, оскільки він:

- визначає поняття судової експертизи: у ньому чітко зазначено, що це дослідження, яке проводиться на основі спеціальних знань у різних галузях (наука, техніка, мистецтво, ремесло тощо) для надання висновку з питань, що є предметом судового розгляду [1];
- установлює принципи діяльності: закон закріплює ключові принципи, такі як незалежність судового експерта, об'єктивність та повнота досліджень і допустимість застосовуваних методів. Це гарантує, що висновки експертів не будуть упередженими або необґрунтованими [1];
- регулює права та обов'язки експерта: у законі докладно прописано права (наприклад,

подавати клопотання про додаткові матеріали) та обов'язки (дотримуватися присяги, правил етики), а також заборони щодо експертів (наприклад, передоручати проведення експертизи) [1];

- визначає суб'єктів експертної діяльності: хто може проводити судову експертизу (це можуть бути як державні спеціалізовані установи, так і атестовані судові експерти, що не є їх працівниками). Також Закон визначає підстави для проведення експертизи: це може бути судове рішення, рішення органу досудового розслідування або договір [1];
- слугує основою для інших актів: Закон України «Про судову експертизу» є базовим документом, на основі якого розробляють інші нормативно-правові акти, що деталізують окремі аспекти експертної діяльності, наприклад, інструкції про призначення та проведення певних видів експертиз [1].

Загалом цей Закон — фундамент для забезпечення якості та законності судово-експертних досліджень. Він допомагає відрізнити професійний, науково обґрунтований висновок від дилетантського або упередженого, що є критично важливим для справедливого судочинства.

Вирішальне значення в нормативно-правовому регулюванні судово-експертної діяльності мають процесуальні кодекси України (Кримінальний процесуальний, Цивільний

процесуальний, Господарський процесуальний та Кодекс адміністративного судочинства), оскільки вони визначають процедуру та порядок застосування висновків судових експертів у різних видах судочинства.

Тоді як Закон України «Про судову експертизу» встановлює загальні засади, процесуальні кодекси регулюють практичну сторону цього питання, зокрема:

- підстави для призначення експертизи: вони чітко визначають, коли суд або слідчий може (або в деяких випадках зобов'язаний) призначити експертизу. Це відбувається тоді, коли для з'ясування обставин, що мають значення для справи, потрібні спеціальні знання, яких не мають учасники процесу;
- процедура призначення та проведення: в кодексах докладно описано, як оформлюється постановою (ухвалою) про призначення експертизи. Вони також визначають права та обов'язки експерта в межах конкретного процесу, а також процедуру його допиту в суді;
- оцінка висновку експерта: у процесуальних кодексах визначено, що висновок експерта є одним із доказів у справі, який суд оцінює нарівні з іншими доказами. До того ж висновок не є обов'язковим для суду, але незгода з ним має бути обґрунтована;
- призначення додаткової та повторної експертизи: кодекси регулюють ситуації, коли ви-

сновок експерта є неповним, неясним або суперечливим. У таких випадках вони передбачають можливість призначення додаткової або повторної експертизи, яка може бути доручена іншому експерту.

Отже, процесуальні кодекси доповнюють та конкретизують Закон «Про судову експертизу», інтегруючи її в механізм судового розгляду. Вони забезпечують, щоб експертиза була не просто дослідженням, а повноцінним процесуальним інструментом, що допомагає суду приймати законні та обґрунтовані рішення.

Фундаментальне значення для нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності також має наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, оскільки він уперше створив комплексну й уніфіковану систему правил і вимог до призначення та проведення судових експертиз [2].

Цей наказ став ключовим нормативно-правовим актом, що забезпечив єдність підходів до організації та здійснення судово-експертної діяльності в Україні. Його значення полягає у такому:

- систематизація діяльності: документ упорядкував процес призначення експертиз, визначивши чіткий алгоритм дій для слідчих, прокурорів, судів та експертів. Він визначив підстави для призначення експертизи, права та обов'язки її учасників, а також порядок оформлення та направлення матеріалів [2];

- установлення єдиних вимог: наказом затверджено Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз..., яка встановила стандартні вимоги до змісту, структури та оформлення висновків експертів. Це забезпечило уніфікацію результатів експертних досліджень і підвищило їхню доказову силу в судочинстві [2];
- науково-методологічна основа: затверджені цим наказом Науково-методичні рекомендації... заклали наукові та методичні основи судово-експертної діяльності. Вони надали експертам професійні орієнтири, що дало змогу проводити дослідження на більш високому якісному рівні, ґрунтуючись на наукових знаннях та передових методиках [2];
- забезпечення законності та якості: наказ став важливим інструментом для контролю за законністю та якістю судово-експертних досліджень. Він визначив відповідальність експертів та порядок рецензування їхніх висновків [2].

Хоча з часом цей наказ зазнавав численних змін і був замінений новими редакціями, його базові принципи та структура заклали основу для сучасного нормативного регулювання судово-експертної діяльності в Україні.

Нормативно-правове регулювання є динамічною системою, яка постійно вдосконалюється у відповідь на потреби правової практики та розвиток науки. Вона формує надійний фундамент для сучасної та ефективної судово-експертної діяльності в Україні. Ця система має складну, багаторівневу структуру, яка забезпечує системність, законність та незалежність експертних досліджень.

Перелік джерел посилання

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 19.09.2025).